

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.1.255

UDK 316.772:373.3

Primljeno: 23. 02. 2023.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Alma Malkić Aličković

VERBALNE I NEVERBALNE SOCIJALNE VJEŠTINE UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE

Socijalne vještine su faktor koji determinira kvalitet socijalnih interakcija pojedinca sa njegovom okolinom. Visok nivo razvijenosti socijalnih vještina doprinosi samopoštovanju i samopouzdanju, što se pozitivno reflektira na socijalne odnose, a time i na mogućnost afirmisanja pojedinca u različitim područjima života. U radu su predstavljeni rezultati istraživanja koje je imalo za cilj ispitati verbalne i neverbalne socijalne vještine učenika osnovne škole. Uzorak istraživanja činilo je 506 učenika iz šest osnovnih škola sa područja grada Tuzle. Uzimajući u obzor varijablu spol, uzorak je činilo 225 djevojčica i 281 dječak čija dob je u rasponu od 11 do 14 godina. Od instrumenata istraživanja korišten je Inventar socijalnih vještina (Riggio i Throckmorton 1986), sačinjen od dva područja: emocionalno-neverbalnog, koje reflektira neverbalne socijalne vještine i socio-verbalnog, čije subskele mjere verbalne socijalne vještine. Pri obradi podataka korištena je deskriptivna statistika, a dobijeni pokazatelji upućuju na zaključak da učenici osnovne škole manifestiraju prosječne rezultate kako na verbalnoj, tako i na neverbalnog domeni Inventara socijalnih vještina. Pri tome, u kontekstu neverbalnih socijalnih vještina, najviše rezultate učenici ostvaruju na Skali emocionalne osjetljivosti, dok u području verbalnih socijalnih vještina ispitanici pokazuju najviše rezultate na Skali socijalne osjetljivosti. Ovakvi rezultati omogućavaju uvid u postojeće stanje, kada su u pitanju socijalne vještine učenika osnovne škole, a budući da su bazirani na samoprocjeni učenika, oni mogu poslužiti kao osnova za dalja istraživanja kojima bi trebalo obuhvatiti procjene nastavnika i roditelja.

Ključne riječi: socijalne vještine; neverbalne socijalne vještine; verbalne socijalne vještine; emocije

UVOD

Pojedinci koji imaju visok nivo razvijenosti socijalnih vještina prepoznatljivi su po otvorenosti, samopouzdanju, asertivnosti i kooperativnosti. Njihovo verbalno i neverbalno izražavanje je kongruentno, te su emocionalno i socijalno osjetljivi, što im olakšava ostvarivanje ciljeva u različitim područjima života. Tokom djetinjstva socijalno vješti pojedinci na jedanostavan način uspostavljaju odnose sa vršnjacima, nastavnicima i drugim za njih značajnim odraslim osobama. Njihove socijalne vještine kasnije se pozitivno odražavaju i na akademsko postignuće, na uspjeh u poslu, kao i na sklonost ka optimističnom pristupu životu. U prilog tome govore rezultati brojnih empirijskih istraživanja (Zabukovec i Kobal-Grum 2004; Petrović i Zotović 2007; Spasenović 2009; Buljubašić-Kuzmanović 2008; Buljubašić Kuzmanović i Livazović 2010; Buljubašić-Kuzmanović i Botić 2012; Maksimović i Veljković 2022).

Socijalne vještine se, u najširem značenju, određuju kao jedna ili više sposobnosti zahvaljujući kojima se olakšava započinjanje, razvoj i održavanje odnosa među ljudima (Riggio, Throckmorton i DePaola 1990). Riggio (1986) socijalne vještine definira kao naučene sposobnosti i strategije kojima pojedinac osnažuje i poboljšava učinkovitost međuljudskih odnosa, te ih operacionalizira kroz tri dimenzije: izražajnost, osjetljivost i kontrolu. Uzimajući u obzir sve tri dimenzije u neverbalnoj i verbalnoj formi, emocionalnu izražajnost osjetljivost i kontrolu, karakteriše neverbalnim socijalnim vještinama, dok socijalnu izražajnost, osjetljivost i kontrolu određuje kao verbalne socijalne vještine. Na tim teorijskim osnovama koncipiran je i Inventar socijalnih vještina koji je primijenjen u ovome radu. Verbalna i neverbalna komunikacija su isprepletene, a kako ističe Goleman (2008), emocije su pokretači svih socijalnih interakcija, te je u praktičnom smislu nemoguće odvajanje verbalnog i neverbalnog ponašanja u dvije zasebne kategorije (Knapp i Hall 2010).

Neverbalna komunikacija je manje pod kontrolom svijesti u odnosu na verbalnu, a uspješnost pojedinca u emocionalnom izražavanju manifestira se kroz neverbalne socijalne vještine.

Verbalne i neverbalne socijalne vještine se uče od najranijih dana života kroz socijalne odnose u porodici i školi. Dinamika odnosa u porodici determinira učenje ovih vještina, pri čemu je od primarnog značaja odgojno djelovanje roditelja. Bell i Calkins (2000, prema Macuka 2012) ističu da ako se roditelji ponašaju pretjerano zaštitnički, njihova djeca čak i u periodu adoelscencije, kada je izražena potreba za samostalnošću, mogu ispoljavati poteškoće u emocionalnoj regulaciji, a što se objašnjava ovisnošću o ekstrinzičnoj podršci. Istražujući odnos između kvalitete

porodičnih interakcija i djetetovih vršnjačkih odnosa, u kojima do izražaja dolazi značaj socijalnih vještina, Klarin (2002) je na uzorku od 263 djece u dobi od 10 do 14 godina, došla do rezultata da djeca koja sa roditeljima ostvaruju prislan i otvoren odnos, takav odnos ostvaruju i sa najboljim prijateljem, te da briga, podrška i oslonac koje roditelji pružaju djetetu podstiče mehanizme ponašanja koji su poželjni u odnosu s prijateljem. Djeca koja su prihvaćena od roditelja imaju pozitivnu sliku o sebi i manje su odbačena od vršnjaka. Slično tome, Macuka (2012) je istažujući lične i porodične odrednice emocionalne regulacije mladih adolescenata, realizirala istraživanje na uzorku od 562 učenika sedmih i osmih razreda osnovne škole iz Zadra i ustanovila da su značajni prediktori emocionalne regulacije dječaka percepcija majčine kontrole i očeva odbacivanja, to jeste dječaci koji procjenjuju viši nivo majčine kontrole, u smislu prijatnosti, ispitivanja, ucjenjivanja i ismijavanja, lošije reguliraju vlastite negativne emocije. Također, dječaci koji procjenjuju viši nivo očevo odbacivanja, koje se očituje u izražavanju negativnih emocija, slabije reguliraju vlastite negativne emocije.

Paralelno sa porodicom, škola je jedan od temeljnih faktora učenja socijalnih vještina. Imajući u vidu tendenciju škole da odgovori savremenim zahtjevima života, to jeste da adekvatno kroz odgojno-obrazovni rad razvija znanje, vještine i sposobnosti mladih koje su potrebne za funkcioniranje izvan školskog konteksta, učenje socijalnih vještina je jedna od njenih bazičnih zadataka. Prema metrici za poređenje globalne kompetencije petnaestogodišnjaka koja je sastavni dio Programa međunarodnog ocjenjivanja učenika (PISA), a koju je Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) predstavila 2018. godine, kao odgovor na ciljeve održivog razvoja, globalne kompetencije pored znanja i kognitivnih vrijednosti, uključuju i socijalne vještine (Ćurić 2021). U procesu učenja socijalnih vještina u školi, primarna je uloga nastavnika. Nastavnici predstavljaju uzore koje učenici oponašaju i identifikuju se s njima, pri čemu usvajaju obilježja koja trajno zadržavaju (Lalić 2002). Uspješnost odgojnog djelovanja, prema Bratanić (1993), u najvećoj mjeri ovisi o kvaliteti intrerakcije i stepenu interakcijske povezanosti u komunikaciji na relaciji učenik-nastavnik. Ostvarivanje takve intrekacije sa učenicima zahtijeva visok nivo razvijenosti verbalnih i nevarbalnih socijalnih vještina nastavnika, kao i svijest o njihovoj važnosti za učenike, kako u školi, tako i u izvanškolskom kontekstu. Istraživanjem koje je realizirano u Hrvatskoj na uzorku od 120 studenata Učiteljskog fakulteta, Ćurić (2021) je utvrdila da budući učitelji prepoznaju važnost socijalne kompetentnosti učenika za budući život. Pored uloge roditelja i nastavnika u procesu učenja socijalnih vještina nužno je naglasiti i ulogu vršnjaka. Klarin (2004) ističe

kako je vršnjačka grupa izvor zadovoljenja brojnih emocionalnih i socijalnih potreba kod djeteta, a Bastašić (1995) da vršnjačka grupa predstavlja svojevrsni poligon za vježbanje međuljudskih odnosa, imajući u vidu da se u njoj vježba komunikacija, usvaja se osjećaj pripadnosti, ali i vrši procjena sebe i drugih. Rezultati istraživanja Malkić Aličković (2012), koje se odnosilo na ispitivanje povezanosti socijalnih vještina učenika i sociometrijskog statusa u razredu, ukazuju na značaj emocionalnih neverbalnih socijalnih vještina u procesu afirmisanja u vršnjačkoj grupi, to jest utvrđeno je da viši nivo razvijenosti emocionalne osjetljivosti kod osnovnoškolaca doprinosi većem ideksu prihvatanja, dok je nizak nivo razvijenosti emocionalne osjetljivosti povezan sa odbacivanjem od strane vršnjaka.

Različiti pristupi operacionaliziranju socijalnih vještina i kompetencija reflektiraju se i na način njihova mjerenja. Tehnike za mjerenje socijalnih vještina i kompetencija mogu se podijeliti u dvije velike grupe: *direktne* (prirodno ili eksperimentalno posmatranje, hipotetičke dileme, samoopisne skale i sociometrijska tehnika) i *indirektne mjere* koje obuhvataju procjenjivanje socijalnih vještina djeteta od strane drugih u životu djeteta značajnih osoba (Meissels, Atkins-Burnett, Nicholson 1996). Prirodno ili eksperimentalno posmatranje dječijeg ponašanja koristi se za skeniranje dječijih socijalnih odnosa i registrovanje ciljeva dječijeg socijalnog ponašanja, a njačešće u situacijama igre, dok se hipotetičke dileme koriste u studijama koje se bave ispitivanjem socijalne kognicije. Pri tome se djetetu prezentiraju hipotetičke dileme u obliku priče, a zadatak je otkriti uzrok ponašanja i namjere junaka iz priče ili generisanje mogućih rješenja socijalnog poblema (Meissels et al. 1996). S druge strane, skale samoprocjene omogućavaju ispitaniku da samostalno procijeni prisustvo nekog svojstva na definiranoj skali. Upotrebom skala samoprocjene pri mjerenju socijalnih vještina dobijaju se važne informacije o tome kako dijete procjenjuje vlastito ponašanje, odnosno vlastitu socijalnu kompetentnost (Warnes et al. 2005). Rezultati istraživanja koje se prezentira u ovom radu bazirani su na samoprocjeni ispitanika.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati verbalne i neverbalne socijalne vještine učenika od 5. do 8. razreda osnovne škole. Iz cilja istraživanja su proizašli sljedeći zadaci:

- utvrditi rezultate osnovnoškolaca na subskalama emocionalno-neverbalne domene Inventara socijalnih vještina i

- utvrditi rezultate osnovnoškolca na socijalno-verbalnoj domeni Inventara socijalnih vještina.

Uzorak istraživanja

Populaciju našeg istraživanja činili su učenici od petog do osmog razreda koji pohađaju osnovnu školu na području grada Tuzle. Uzorak je slučajna, a prvi korak pri njegovom izboru odnosio se na izbor škola u kojima je istraživanje realizirano i izvršen je pomoću spss-ovog generatora kvazislučajnih brojeva. Uzorkom je obuhvaćeno šest škola sa područja općine Tuzla i to : OŠ „Mejdan“, OŠ „Tušanj“, OŠ „Slavinovići“, OŠ „Simin Han“ OŠ „Jala“ i OŠ „Miladije“. Drugi korak pri određivanju uzorka odnosio se na izbor odjeljenja koja su činila uzorak, pri čemu je istim postupkom kao i pri izboru škola odabrano po jedno odjeljenje petog, šestog, sedmog i osmog razreda iz svake od navedenih škola. U odnosu na veličinu populacije izračunata je veličina uzorka, gdje je uz pouzdanost od 0.95, heterogenost 0.70 i moguću grešku uzorkovanja od 0.05 ustanovljeno da je najmanji broj jedinica koji treba da čini naš uzorak 362. Međutim, kako smo se opredijelili da iz svih šest škola koje su činile uzorak obuhvatimo po jedno odjeljenje od svakog razreda (od 5. do 8.) uzorak broji 506 učenika. Imajući u vidu razred koji učenici pohađaju, strukturu uzorka činilo je 110 učenika petog razreda, 129 učenika šestog razreda, 122 učenika sedmog i 145 učenika osmog razreda. Uzimajući u obzir varijablu spol, uzorak je činilo 225 djevojčica i 281 dječak (Tabela 1). S obzirom na obrazovni nivo roditelja, strukturu uzorka činilo je 77 učenika čiji roditelji su završili samo osnovnu školu, 247 učenika čiji roditelji su završili srednju školu, 82 učenika čiji roditelji imaju završenu višu školu i 100 učenika čiji roditelji imaju visoku stručnu spremnu.

Tabela 1. Struktura uzorka prema spolu i dobi učenika

			Razred				Ukupno
			peti razred	šesti razred	sedmi razred	osmi razred	
Spol	muški	f	50	72	66	93	281
		%	45.5%	55.8%	54.1%	64.1%	55.5%
	ženski	f	60	57	56	52	225
		%	54.5%	44.2%	45.9%	35.9%	44.5%
Ukupno		f	110	129	122	145	506
		%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Dob učenika obuhvaćenih uzorkom je u rasponu od 11 do 14 godina.

Instrumenti istraživanja

Za mjerenje verbalnih i neverbalnih socijalnih vještina učenika korišten je Inventar socijalnih vještina – ISV (Riggio i Throckmorton 1986) koji je prilagođen potrebama ovog istraživanja. Inventar čini šest subskala podijeljenih u dva područja: emocionalno-neverbalno i socijalno-verbalno. Emocionalno-neverbalno područje Inventara čine tri subskale: emocionalna izražajnost, emocionalna osjetljivost i emocionalna kontrola. Subskala emocionalne izražajnosti je mjera vještine emocionalnog izražavanja. Subskala emocionalne osjetljivosti je mjera neverbalnih vještina dekodiranja, a subskala emocionalne kontrole je mjera sposobnosti nadgledanja i kontrole vlastitih emocija. Zajedno ove tri emocionalne vještine čine indeks opće emocionalne/neverbalne kompetencije. Socijalno-verbalno područje Inventara je sačinjeno od četiri subskale: socijalna izražajnost, socijalna osjetljivost, socijalna kontrola i socijalna manipulacija. Subskala socijalne osjetljivosti je mjera dekodiranja i razumijevanja verbalne komunikacije, a subskala socijalna izražajnost mjera verbalnog izražavanja i sposobnosti uključivanja drugih u socijalne interakcije. Socijalna kontrola je mjera samoprezentiranja i igranja uloga, dok je Socijalna manipulacija mjera manipuliranja u komunikaciji sa drugim ljudima. Svaku subskalu Inventara čine 4 čestice predstavljene u formi skale Likertovog tipa, i to sa modalitetima odgovora od 0 do 8 (0-potpuno neslaganje; 8-potpuno slaganje).

Tabela 2. Subskale Inventara socijalnih vještina i predmeti mjerenja sa uzorkom ajtema

Područja	Subskale	Predmet mjerenja	Primjeri ajtema
Emocionalno-neverbalno	Emocionalna izražajnost	Sposobnost tačnog izražavanja emocionalnih stanja	Kažu mi da imam izražajne oči; Drugi teško primjećuju da sam tužan ili umoran
	Emocionalna osjetljivost	Osjetljivost na suptilne emocionalne znakove	Drugi ljudi su razlog mojih najvećih raspoloženja i neraspoloženja.
	Emocionalna kontrola	Sposobnost kontrolisanja i usklađivanja emocionalnih izraza.	Kada nekoga ne simpatišem, to se lako primijeti pa se trudim da to prikrijem
Socijalno-verbalno	Socijalna Izražajnost	Sposobnost verbalnog izražavanja i sposobnost uključivanja drugih u socijalne interakcije	Govorim brzo kao većina ljudi; Rado se šalim sa drugima
	Socijalna Osjetljivost	Sposobnost dekodiranja i razumjevanja verbalne komunikacije	Kritika ili opomena mi samo rijetko prouzrokuju neugodu
	Socijalna Kontrola	Sposobnost samoprezentiranja i igranja uloga	Nisam dobar/dobra u izlaganju unaprijed pripremljenih odgovora
	Socijalna manipulacija	Sposobnost manipuliranja u komunikaciji sa drugima	Uvijek je dobro biti sasvim pošten

Istraživanja metrijskih karakteristika Inventara provedena na reprezentativnim uzorcima uposlenika različite stručne spreme širom SAD-a pokazala su da instrument ima dobre mjere interne konzistencije. Subskale Inventara imaju dobru test-retest pouzdanost koja se kretala u intervalu od 0.81 do 0.96 sa vremenskom distancom od dvije sedmice. Krombahov koeficijent interne konzistencije kretao se u intervalu od 0.65 do 0.88, a faktorska struktura se pokazala rezistentnom na jezičke/kulturne razlike (Riggio 1986). Mjerni pokazatelji dobijeni na uzorku našeg istraživanja predstavljeni su u Tabeli 3.

Tabela 3. Osnovne metrijske karakteristike subskala Inventara socijalnih vještina

Cronbachova ALFA, ekvivalentna Spearman/Brown-Kuder/Richardson-Guttman	0,79
Kaiser, Mayer, Olkin, mjera reprezentativnosti, ψ 1	0,86
Momirović-Gredelj, mjera homogenosti, H_4	0,70

Prezentirane mjerne osobine instrumenta su zadovoljavajuće (Tabela 3). - pod klasičnim modelom mjerenja iznosi 0.79, što je prihvatljivo za anketna ispitivanja, a mjera reprezentativnosti ($\psi_1=0.86$) pokazuje da instrument ima dobre reprezentativne odlike. Mjera homogenosti ($H_4=0.70$) ukazuje da je riječ o relativno homogenom instrumentu koji je pogodan da se njime ispituju socijalne vještine ispitanika iz našeg uzorka. U Tabeli 3 prezentirana je ilustracija modela Inventara socijalnih vještina sa opisom subskala i uzorkom ajtema za svaku subskalu.

Statistička obrada podataka

Podaci dobijeni istraživanjem su grupisani i obrađivani pomoću deskriptivne statistike: aritmetička sredina (M), standardna devijacija (SD), standardna greška aritmetičke sredine (M_e), skjunis (Sk), standardna greška skjunisa (Ske), kurtozis (Ku), standardna greška kurtozisa (Ku_e).

REZULTATI

Neverbalne socijalne vještine učenika osnovne škole

Prvi zadatak istraživanja odnosio se na utvrđivanje rezultata koje ispitanici ostvaruju na emocionalno-neverbalnoj domeni Inventara socijalnih vještina. Izražajnost svake od vještina posmatrana je preko skale na kojoj 0 predstavlja neizražajnost, odnosno odsustvo ili potpuno neslaganje, dok 8 predstavlja potpunu izražajnost ili slaganje. Budući da svaka subskala ima 4 ajtema teorijski raspon skorova distribuiran od 0 do 32.

Tabela 4. Deskriptivni pokazatelji rezultata ispitanika na neverbalnoj domeni Inventara

Subskala	N	M	Me	Mo	SD	Sk	Ske	Ku	Kue
Emocionalna izražajnost	506	17.39	18	18	5.85	-0.04	0.10	-0.25	0.22
Emocionalna osjetljivost	506	20.92	22	24	6.76	-0.49	0.10	-0.19	0.22
Emocionalna kontrola	505	17.96	18	24	6.89	-0.15	0.10	-0.35	0.22

**Aritmetička sredina (M), standardna devijacija (SD), standardna greška aritmetičke sredine (Me), skjunis (Sk), standardna greška skjunisa (Ske), kurtozis (Ku), standardna greška kurtozisa (Kue),*

Na temelju vrijednosti aritmetičkih sredina za pojedine subskale evidentno je da osnovnoškolci najviše rezultate pokazuju na Skali emocionalne osjetljivosti ($M=20.92$). Vrijednosti standardne devijacije ukazuju na to da je distorzija rezultata na svim skalama ujednačena. Distribucija rezultata na sve tri skale teži normalnoj, s tim da je na granici aproksimacije normalne distribucije na Skali emocionalne izražajnosti i Skali emocionalne osjetljivosti. Isto je uočljivo i preko statistika skjunita (S_k). Negativne vrijednosti skjunita ukazuju na prevladavanje viših prosječnih skorova. Prema tome, može se konstatovati da su rezultati ispitanika na subskalama Inventara koje mjere neverbalne socijalne vještine prosječni.

Verbalne socijalne vještine učenika osnovne škole

U okviru drugog zadatka istraživanja utvrđeni su pokazatelji koji odražavaju rezultate ispitanika na socijalno-verbalnoj domeni Inventara socijalnih vještina.

Tabela 5. Deskriptivni pokazatelji rezultata ispitanika na verbalnoj domeni Inventara

Subskala	N	M	Me	Mo	SD	Sk	Sk _e	Ku	Ku _e
Socijalna izražajnost	506	19.20	19	21	5.74	-0.10	0.10	-0.16	0.22
Socijalna osjetljivost	506	21.70	22	27	5.65	-0.42	0.10	-0.20	0.22
Socijalna Kontrola	506	18.51	18	17	5.75	-0.17	0.10	0.04	0.22
Socijalna manipulacija	506	18.98	19	16	5.54	-0.09	0.10	-0.10	0.22

Uvidom u vrijednosti aritmetičkih sredina iz Tabele 5 evidentno je da osnovnoškolci najviše rezultate pokazuju na Skali socijalne osjetljivosti ($M=21.70$). Vrijednosti standardne devijacije impliciraju da je distorzija rezultata na svim skalama ujednačena, dok distribucija rezultata na svim skalama teži normalnoj, što je uočljivo i preko statistika skjunita (S_k). Shodno tome, jasno je da ispitanici i u području verbalnih socijalnih vještina ostvaruju prosječne rezultate.

DISKUSIJA

Prezentirani rezultati ukazuju na to da učenici osnovne škole kako u području neverbalnih, tako i u području verbalnih socijalnih vještina, ostvaruju prosječne

rezultate. Kada je u pitanju neverbalno područje socijalnih vještina od tri subskele koje reflektiraju neverbalne socijalne vještine: emocionalna izražajnost, emocionalna osjetljivost i emocionalna kontrola, ispitanici najviše rezultate ostvaruju na Skali emocionalne osjetljivosti. Do sličnih rezultata došla je i Penić (2019) realizirajući istraživanje na uzorku osnovnoškolaca u Zagrebu, i to s ciljem ispitivanja odnosa emocionalne kompetentnosti učenika osnovne škole s nekim pokazateljima akademske prilagodbe. Dobijeni rezultati u navedenom istraživanju upućuju na to da učenici pokazuju blago iznadprosječne procjene vlastite emocionalne kompetentnosti, pri čemu kod pojedinačnih procjena elemenata emocionalne kompetentnosti kao najizraženiju procjenjuju sposobnost upravljanja i regulacije emocija.

U fokusu istraživačkog interesa kada je riječ o području socio-emocionalnih vještina i kompetencija uglavnom je utvrđivanje kako se ove vještine i kompetencije odražavaju na socijalno funkcioniranje, a rezultati većinom upućuju na njihovu povezanost sa uspjehom pojedinca u različitim socijalnim kontekstima. Tako su Zotović i Petrović (2007), ispitujući značaj emocionalne kompetencije u socijalno kompetentnom ponašanju djece predadolescentnog uzrasta, došle su do zaključka da djeca koja su odbačena od vršnjaka nisu emocionalno kompetentna, to jeste da imaju slabo razvijenu sposobnost prepoznavanja emocija na osnovu facijalnih ekspresija, visok nivo labilnosti i negativnosti i sklona su traženju podrške u prevladavanju averzivnih emocija. S druge strane, ustanovljeno je da djecu koja su prihvaćena u grupi vršnjaka karakteriše to da imaju pozitivan afektivitet, imaju kontrolu nad sopstvenim emocijama i ispoljavaju pozitivne emocije u interakciji sa okolinom. Klarin (2004) je u istraživanju povezanosti između kvalitete interakcije sa vršnjacima i osjećaja usamljenosti došla do rezultata da djeca koja su zadovoljna odnosom sa prijateljima imaju manji osjećaj usamljenosti, za razliku od djece koja ne ostvaruju prijateljstva i kod kojih je ovaj osjećaj veći.

Kada je riječ o verbalnim socijalnim vještinama, rezultati našeg istraživanja upućuju na to da ispitanici najviše rezultate ostvaruju na Skali socijalne osjetljivosti, koja odražava sposobnost adekvatnog dekoriranja i razumijevanja verbalnih poruka. Slično istraživanje, koje je imalo za cilj ispitati socijalne vještine učenika osnovne škole realizirao je Rashid (2010) na uzorku od 1127 učenika iz Pakistana, pri čemu je fokus bio na pet socijalnih vještina: prihvaćanje kritike, pokazivanje poštovanja, rješavanje problema, prihvaćanje prava i odgovornosti te tolerancija individualnih razlika. Rezultati su pokazali nizak nivo razvijenosti socijalnih vještina učenika. U prilog značaju verbalnih socijalnih vještina i socijalnih vještina općenito za akademsko postignuće govore rezultati istraživanja Buljubašić-Kuzmanović i Botić (2012)

gdje je na uzorku od 211 učenika 5. i 7. razreda ustanovljeno da učenici koji imaju razvijenije socijalne vještine ostvaruju bolji školski uspjeh.

Imajući u vidu prezentirane rezultate našeg istraživanja, te rezultate drugih istraživača koji govore o važnosti socijalnih vještina za kvalitetu života pojedinca, jasno je kako postoji potreba da se pedagoško djelovanje dodatno orijentiše ka razvoju ovih vještina, kako u školi tako i u porodici. Prirodna povezanost ta dva odgojna konteksta implicira da bitan aspekt učenja socijalnih vještina predstavlja i saradnja porodice i škole. Ona podrazumijeva recipročnu interakciju između nastavnika i roditelja koja treba biti zasnovana na povjerenju, otvorenosti i spremnosti za uvažavanje (Mlinarević i Tomas 2010).

ZAKLJUČCI

Socijalne vještine pojedinca uslovljavaju njegovo funkcioniranje i ostvarivanje potencijala u brojnim područjima života, kao što su: obrazovanje, ostvarivanje prijateljstava i uspješnih romantičnih veza, afirmisanje na poslu, te u formiranju stila života. Socijalne vještine se uče od najranijih dana čovjekovog života kroz socijalne interakcije, prvenstveno u porodici, a kasnije u školi i vršnjačkim grupama. Prezentirani rezultati istraživanja koje je imalo za cilj da se utvrdi postojeće stanje kada su u pitanju verbalne i neverbalne socijalne vještine učenika osnovne škole upućuju na sljedeće zaključke:

- učenici osnovne škole pokazuju prosječan nivo razvijenosti verbalnih i neverbalnih socijalnih vještina;
- u području neverbalnih socijalnih vještina osnovnoškolci najviše rezultate pokazuju na Skali emocionalne osjetljivosti;
- iz domena verbalnih socijalnih vještina učenici najviše rezultate pokazuju na Skali socijalne osjetljivosti.

Valja napomenuti da su navedeni zaključci proizašli iz rezultata koji su dobijeni na temelju samoprocjena učenika, što se može okarakterisati kao ograničenje ovog istraživanja, i ukazuje na potrebu da se u narednim istraživanjima u obzir uzmu i procjene roditelja i nastavnika. Rezultati prezentirani u ovom radu omogućavaju uvid u postojeće stanje koje se tiče verbalnih i neverbalnih socijalnih vještina učenika osnovne škole i mogu poslužiti kao osnova za dalja istraživanja u istom kontekstu.

LITERATURA

1. Bratanić, Marija (1993), *Mikropedagogija*, Školska knjiga, Zagreb
2. Bastašić, Zlatko (1995), *Pubertet i adolescencija*, Školska knjiga, Zagreb
3. Buljubašić Kuzmanović, Vesna, Goran Livazović (2010), "Odnos dječje socijalne i interkulturalne kompetencije", *Školski vjesnik*, 59 (2), 261-276.
4. Buljubašić-Kuzmanović, Vesna (2008), "Odnos emocionalne pismenosti i ponašanja učenika", *Odgojne znanosti*, 10(2), 301-313.
5. Buljubašić-Kuzmanović, Vesna, Tanja Botić (2012), "Odnos školskog uspjeha i socijalnih vještina kod učenika osnovne škole", *Život i škola*, 27, 38-54.
6. Ćurić, Antonia (2021), "Samoprocjena socijalnih kompetencija studenata učiteljskog studija iz konteksta održivog razvoja", *Školski vjesnik*, 70(2), 197-220.
7. Maksimović Jelena, Jasmina Veljović (2022), "The role of action research in the development of socio-emotional skills in students", *Odgojno-obrazovne teme*, 5(2), 173-193.
8. Klarin, Mira (2004), "Uloga socijalne podrške vršnjaka i vršnjačkih odnosa u usamljenosti predadolescenata i adolescenata", *Društvena istraživanja*, 6(74), 1081-1097.
9. Knapp, Mark L., Judith A. Hall (2010), *Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji*, Naklada Slap, Jastrebarsko
10. Lalić, Nataša (2002), "Primena nagrade i pohvale u školi", *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 34, 236-258.
11. Macuka, Ivana (2012), "Osobne i obiteljske odrednice emocionalne regulacije mladih adolescenata", *Psiholojske teme*, 21(1), 61-82.
12. Malkić Aličković, Alma (2012), "Odnos socijalnih vještina učenika osnovnoškolske dobi i sociometrijskog statusa u razredu", *Didaktički putokazi*, 64, 37-42.
13. Meissels, Samuel J., Sally Atkins- Burnett, Julie Nicholson (1996), *Assessment of social competence, adaptive behaviors and approaches to learning with young children*, National Center for Education Statistic, U. S. Department of Education. Washington, D. Ć.
14. Mlinarević, Vesna, Sanja Tomas (2010), "Partnerstvo roditelja i odgojitelja – čimbenik razvoja socijalne kompetencije djeteta", *Magistra Iadertina*, 5(5), 143-157.

15. Penić, Anita (2019), "Spol, emocionalna kompetentnost i neki pokazatelji akademske prilagodbe kod djece osnovnoškolske dobi", *Napredak*, 160(1-2), 85-104.
16. Petrović, Jelica (2007), *Emocionalni temelji socijalne kompetencije*, Zadužbina Andrejević, Beograd
17. Rashid, Tallat (2010), "Development of Social Skills among Children at Elementary Level", *Bulletin of Education and Research*, 32(1), 69-78.
18. Riggio, Ronald (1986), "Assesment of basic social skills", *Journal of personality and social psychology*, 51, 649-660.
19. Riggio, Ronald E., Kristin P. Waring, Barbara Throckmorton (1993), "Social Skills, Social Support and Psychological Adjustment", *Personality and Individual Differences*, 15(3), 275-280.
20. Spasenović, Vera (2009), "Kvalitet socijalnih odnosa i školsko postignuće učenika različitog uzrasta", *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 2, 331-348.
21. Vranjican, Dora, Krešimir Prijatelj, Iva Kucalo (2019), "Čimbenici koji utječu na pozitivan socio-emocionalni razvoj djece", *Napredak*, 160(3-4), 319-338.
22. Warnes, Emily D., Susan M. Sheridan, Janene Geske, William A. Warnes (2005), "A Contextual Approach to the Assessment of Social Skills: Identifying Meaningful Behaviors for Social Competence", *Psychology in the School*, 42(2), 173-187.
23. Zabukovec, Vesna, Darja Kobal-Grum (2004), "Relationship between student thinking styles and social skills", *Psychology Science*, 46(1), 156-166.
24. Zotović, Marija, Jelica Petrović (2007), "Prihvaćenost u grupi vršnjaka i emocionalna kompetencija djece preadolescentnog uzrasta", *Psihologija*, 40(3), 431-445.

VERBAL AND NON-VERBAL SOCIAL SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Summary:

Social skills are a factor that determines an individual's quality of social interactions with their surrounding. A high development level of social skills contributes to self-respect and self-esteem, which has a positive impact on human relations and, consequently, on the possibility of self-affirmation in different areas of life. The results of research that had to examine verbal and non-verbal social skills of primary school students are presented in this research paper. The research sample number was 506 students from six primary schools located in the city of Tuzla. Taking the sex of students as a variable into consideration, there were 225 girls and 281 boys, aged 11- 14. Regarding the research instruments, the Inventory of social skills (Roggio and Throckmorton 1986) was applied, and it comprised two areas: emotional-nonverbal, which reflects non-verbal social skills, and socio-verbal, the sub-scales of which measure verbal social skills. During the data processing, descriptive statistics were utilized, and the obtained indicators lead to a conclusion that primary school students show average results on both verbal and non-verbal domains of the Inventory of social skills. In the context of non-verbal social skills, students had the highest results on the Scale of sensitivity to emotions whereas, in the area of verbal social skills, the students had the highest results on the Scale of social sensitivity. These results enable insight into current conditions regarding the social skills of primary school students and since they are based on students' self-evaluation, they can serve as a basis for further research which should encompass the teachers' and parents' assessment.

Keywords: social skills; non-verbal social skills; verbal social skills; emotions

Adresa autorice
Author's address

Alma Malkić Aličković
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
almamalki@yahoo.de